

نقش مراسم سوگواری امام حسین علیه السلام در ارتقای مؤلفه‌های سرمایه

اجتماعی: یک مطالعه مروری

محدثه معتمد جهرمی^۱، محمد حسین کاوه^۲ و امین محمدپور^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰ / ۱۱ / ۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱ / ۰۱ / ۱۲

چکیده

سرمایه اجتماعی، دارایی ارزشمند هر ملت است و می‌تواند به‌عنوان نوعی درمان برای مشکلات اجتماعی تلقی شود. مفاهیمی مانند اعتماد، هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی مؤلفه‌هایی تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی هستند که می‌توانند موجب افزایش بهره‌وری فردی و گروهی و ارتقای ارتباطات اجتماعی شود. این پژوهش با هدف تبیین تأثیرگذاری مراسم سوگواری امام حسین علیه السلام، بر روی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی انجام شده است. این پژوهش، یک مطالعه مروری است که با جستجو در چندین پایگاه اطلاعاتی فارسی و انگلیسی و با استفاده از کلید واژه‌های مرتبط با موضوع انجام شده است. پس از مشخص شدن مطالعات و حذف مقالات تکراری، در غربالگری اول، عنوان و چکیده‌های مرتبط مشخص شدند و در غربالگری دوم، مقالات نهایی مشخص گردیدند. در نهایت ۴۷ مقاله کاملاً مرتبط با کلمات کلیدی مدنظر یافت شد که می‌توانستند هدف پژوهش را توجیه کنند. بنابراین تأثیر مراسم سوگواری امام حسین علیه السلام بر روی مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد و امنیت، شبکه‌ها و پیوندها، احساس تعلق، ارزش‌ها و هنجارها، مشارکت، کنشگری، تنوع و تعامل متقابل با استفاده از مقالات منتخب و مستندات موجود تبیین شد. این پژوهش نشان می‌دهد مراسم‌های سوگواری امام حسین علیه السلام بر روی همه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مؤثر است و سرمایه ارزشمند اجتماعی در ایران است و باید در حفظ، استحکام و ارتقای آن کوشید. **کلید واژه‌ها:** سرمایه اجتماعی، مراسم سوگواری، امام حسین، مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی.

استناد فارسی (شیوه‌ی APA ویرایش ششم، ۲۰۱۰؛ شیوه‌ی APSA)

معتمد جهرمی، محدثه؛ کاوه، محمدحسین؛ محمدپور، امین (تابستان ۱۴۰۲). «نقش مراسم سوگواری امام حسین علیه السلام در ارتقای مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی: یک مطالعه مروری». پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، سال ششم، شماره دوم، پیاپی ۲۲، صص ۹۶-۷۱.

۱. استادیار آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، گروه داخلی جراحی، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی فسا، فسا، ایران.

ایمیل: mohadesehmotamed@gmail.com

۲. استاد آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، گروه ارتقای سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران.

ایمیل: mhkaveh255@gmail.com

۳. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری بهداشت محیط، گروه بهداشت محیط، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران.

ایمیل: Aminmohammadpour777@gmail.com

این مقاله تحت مجوز Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 توزیع شده است و به دیگران اجازه می‌دهد این اثر را بازنویسی کنند، آن را با دیگران

به اشتراک بگذارند و مطالب را اقتباس کنند.

۱. مقدمه

سرمایه اجتماعی مفهوم پیچیده و چند بعدی است و عبارت است از مفاهیمی مانند اعتماد، هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه یک اجتماع می‌گردد و در نهایت منابع متقابل افراد یک جامعه را تامین می‌کنند (Bharati P, Du K, Chaudhury A, Agrawal NM. 2021:9-38; Allameh SM. 2018). سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از منابع واقعی و بالقوه‌ای است که همسازی و هماهنگی افراد را برای دستیابی به منافع مشترک تسهیل می‌کند (Gölgeci I, Kuivalainen O. 2020:63-74). سرمایه اجتماعی گنج نامرئی یک کشور است که نقش مهمی در فراهمی و دسترسی بیشتر به اطلاعات، افزایش انسجام اجتماعی، مشارکت بهتر مدنی، کاهش رفتار فرصت‌طلبانه، تقویت مشارکت سیاسی، پاسخگویی و کارایی دولت، کاهش هزینه‌های مبادله، تأمین بیمه و حل مشکلات جمعی دارد (Papadimitri P, Pasiouras F, Tasiou M. 2021:765-84). مطالعات تجربی تأثیر مثبت سرمایه اجتماعی را بر سلامت، نتایج آموزشی، رفاه اجتماعی و کاهش فرار مالیاتی نشان داده‌اند و بنابراین، سرمایه اجتماعی، این پتانسیل را دارد که به عنوان ابزار قدرتمند توسعه عمل کند (Gölgeci I, Kuivalainen O. 2020:63-74).

بدیهی است که تکوین سرمایه اجتماعی مستلزم وجود عواملی است که یکی از قوی‌ترین عوامل، دین و فرهنگ دینی است (Kaasa A. 2019). به نظر می‌رسد که دین به عنوان ارزشی متعالی با کارکردهایی چون انضباط بخشی، حیات بخشی، انسجام بخشی ساز و کارهایی را موجب می‌شود که در قالب آنها سرمایه اجتماعی شکل گیرد و پایه‌های تحکیم توسعه فراهم می‌شود (Maselko J, Hughes C, Cheney R. 2011:759-67). هویت‌های مذهبی موجب ایجاد هویت گروهی غنی می‌شود. هویت‌های مذهبی از طریق ایجاد شبکه‌های اجتماعی درون و بین گروهی می‌توانند به هماهنگی بین گروهی کمک کنند و با ایجاد روابط توأم با اعتماد متقابل که از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است ادغام مدنی را تسهیل کند (Papadimitri P, Pasiouras F, Tasiou M. 2021:765-84). در ضمن بسیاری از مذاهب با ترویج ارزش‌هایی مانند مشارکت، صداقت، اعتماد و ایثار موجب ارتقای سرمایه اجتماعی می‌شوند (Dinarvand AA, Azin A, Golshani A. 2021). ادیان و مذاهبی در این زمینه موفق تر هستند که علاوه بر ایجاد اعتماد و امنیت و مشارکت داخلی، روابط حسنه‌ای با دیگر ادیان و مذاهب برقرار کنند (Shiell A, Hawe P, Kavanagh S. 2020). یک مذهب قوی می‌تواند فرد را متعالی کرده و به سمتی سوق دهد که با از خود گذشتگی و ایثار به سود چیزی یا کسی رفتار کند که این باعث ایجاد سرمایه‌ی اجتماعی می‌شود.

یکی از مذاهب قوی از نظر ایدئولوژی مذهب شیعه است که با تکیه بر شیوه‌های زندگی معصومین و به‌خصوص با تکیه بر واقعه کربلا برای زنان، مردان، جوانان و کودکان الگوهایی والا از

صداقت، اعتماد، ارزش‌ها، ایثار و رفتارهای مطلوب معرفی کرده است. واقعه عظیم کربلا در سال ۶۱ هجری با شهادت امام حسین علیه السلام و ۷۲ تن از یاران و به اسارت گرفته شدن زنان و بچه‌ها ختم شد و شوکی عاطفی در میان مسلمانان و بالاخص شیعیان و محبان اهل بیت علیهم السلام ایجاد نمود. طبق نقل مقاتل و کتب تاریخی اولین عزاداری پس از شهادت امام حسین علیه السلام و برگشتن ذوالجناح با زین واژگون و یال غرقه به خون توسط حضرت زینب سلام الله علیها و فرزندان آن حضرت برگزار گردید. از طرف دیگر در طی حضور معصومین به مناسبت‌های مختلف عزاداری‌هایی به یاد واقعه کربلا در بین دوست‌داران و شیعیان خاندان عترت به صورت فردی و جمعی ادامه یافت. اولین گروهی از مردم که پس از واقعه کربلا به صورت علنی عزاداری نمودند یکی از قبایل ایرانی شیعی بنام بنی‌حمر که در کوفه ساکن بودند به پا داشتند. سپس حکومت آل بویه که یکی دیگر از قبایل ایرانی بودند مراسم باشکوه برگزار نمودند. عزاداری‌ها در زمان سلجوقیان و تیموریان ادامه یافت اما نقطه عطف برگزاری مراسم عزاداری در بین مردم با استقرار حکومت صفویه صورت پذیرفت و به صورت رسمی در سرتاسر سرزمین‌های تحت حاکمیت آنها برگزار می‌شد و به یکی از اعمال برجسته و متداول تبدیل گردید (Kaasa A, 2019; Shiell A, Hawe P, Kavanagh S, 2020)

عزاداری در کشور ایران به صورت‌های مختلف صورت می‌پذیرد. سیاه پوش کردن شهر و برگزاری مراسم نوحه خوانی، سینه‌زنی و تعذیه همراه با نذری معمول‌ترین این آداب و روش می‌باشد. اما گرداندن علم و نخل، گل مالی، نوای سنج و دمام، چمر و چایینه از دیگر مراسم می‌باشد که باعث گردهمایی‌های هزاران نفری می‌شود.

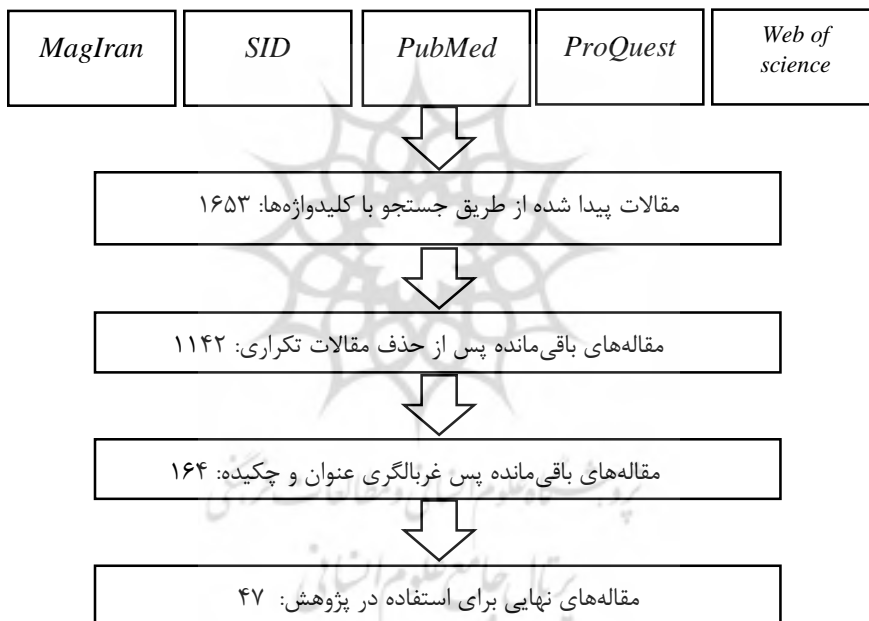
عزاداری برای امام حسین علیه السلام علاوه بر گردهمایی مردم، کارکردهای اجتماعی فراوانی دارد. به عنوان یک پیوند مشترک بین مردمی با ظواهر مختلف، باعث ایجاد و تثبیت هویت جمعی در جامعه می‌شود. هویت جمعی باعث احساس مسئولیت مردم در قبال یکدیگر می‌شود و جامعه‌ای که اعضای یکدیگر شدند به سمت کمال حرکت خواهند کرد. با این اوصاف، پژوهشگران این مطالعه معتقد هستند که سوگواری برای امام حسین علیه السلام، بر روی ارتقای مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مؤثر است. برای اثبات این مهم که مراسم سوگواری برای امام حسین علیه السلام روی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مؤثر است این مطالعه طراحی شده است. بنابراین تحقیق حاضر در صدد بررسی مستندات است که نشان‌دهنده تأثیر سوگواری امام حسین علیه السلام بر مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشد.

۲. روش کار

این پژوهش، یک مطالعه مروری است که در ابتدا با جستجو مقالات فارسی با استفاده از کلید واژه‌های دین، مذهب، اسلام، سوگواری امام حسین علیه السلام با اضافه کلیدواژه‌های سرمایه اجتماعی، اعتماد، امنیت، مشارکت، شبکه‌سازی و ارزش‌ها و هنجارها و احساس تعلق در پایگاه‌های فارسی

زبان *Magiran* و *SID* از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۴۰۱ و با جستجوی کلید واژه‌های انگلیسی *participation, security trust, social capital* و *Theology Religious, Religion*، *Values and norms, Sense of belonging networking* در پایگاه‌های *PubMed* و *ProQuest* و *Web of science* در بازه‌های زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۲ صورت گرفت.

معیار ورود مطالعات، همخوانی تقریبی با هدف مطالعه حاضر، انگلیسی یا فارسی بودن مقالات و دسترسی رایگان به متن کامل مقالات بود. به طور کلی براساس جستجوها ۱۶۵۳ مقاله با استراتژی سرچ مناسب به دست آمد که وارد اندنوت شد و تعدادی مقاله به خاطر تکراری بودن حذف شدند. در نهایت ۱۱۴۲ مقاله باقی ماند که وارد غربالگری عنوان و چکیده شدند. بر این اساس ۱۶۴ مقاله باقی ماند که متن کامل آنها مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت فقط ۴۷ مقاله ارتباطی با هدف پژوهش داشتند که براساس هدف پژوهش داده‌های لازم و مرتبط از آنها استخراج شد (نمودار ۱).

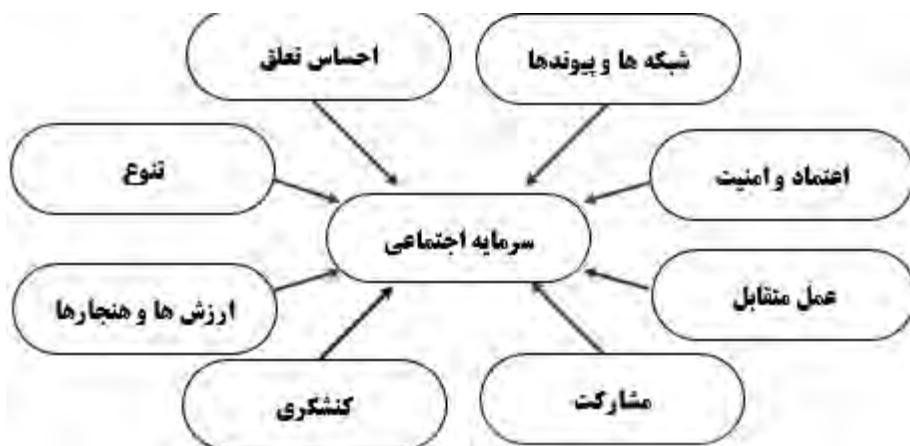

نمودار شماره ۱.

۳. یافته‌ها و بحث

در مجموع ۴۷ مقاله با کلمات کلیدی مدنظر یافت شد که می‌توانستند در جهت هدف این پژوهش، تأثیر سوگواری امام حسین علیه‌السلام بر بر روی مؤلفه‌های تشکیل دهنده سرمایه‌ی اجتماعی را توجیه کنند. مؤلفه‌های تشکیل دهنده سرمایه‌ی اجتماعی شامل اعتماد و امنیت، شبکه‌ها و پیوندها، احساس تعلق، ارزش‌ها و هنجارها، مشارکت، کنشگری، تنوع و تعامل متقابل است که در

زیر نقش سوگواری امام حسین علیه‌السلام بر بهبود هر یک از مؤلفه‌ها با استفاده از مستندات موجود توضیح داده شده است.

نمودار شماره ۲.

۳-۱. احساس تعلق داشتن^۱

یکی از مؤلفه‌های ایجاد کننده‌ی سرمایه اجتماعی احساس تعلق داشتن است (Ehsan A, et al. 2019). احساس تعلق داشتن، نیازی عاطفی برای پذیرفته شدن در یک گروه یا یک اجتماع است که ممکن است خانواده، دوستان، همکاران، مذهب یا چیز دیگری باشد؛ افراد تمایل ذاتی به احساس تعلق دارند و دوست دارند بخش مهمی از چیزی بزرگتر از خودشان باشند (Scarf D, et al. 2016:588-99).

در روانشناسی و بهداشت، احساس تعلق داشتن در یک جامعه با احساس یک جامعه بودن^۲ تعریف می‌شود (Fujiwara T, Kawachi I. 2008:139-44). یانگ و همکاران روی رابطه بین سرمایه اجتماعی و احساس جامعه بودن یا احساس تعلق داشتن به یک محله یا اجتماع تأکید دارند (Young AF, et al. 2004:2627-37). پولی و همکاران بیان کرده‌اند که احساس یک جامعه بودن افراد به‌طور قابل توجهی با سرمایه اجتماعی در جامعه مرتبط است و می‌توان از آن به عنوان یک شاخص مفید برای سرمایه اجتماعی استفاده کرد (Pooley JA, et al. 2005:71-9).

^۱. Sense of belonging

^۲. Sense of community

گروه‌های سیاسی، قومی، مذهبی، از جمله منابع بالقوه احساس تعلق هستند که می‌توانند هویت‌های برجسته و روش‌های عمل را فعال کنند (Stroope S. 2011:568-92). متخصصان جامعه‌شناسی دین می‌گویند که در کنار عبادت، آموزش و خدمت، ایجاد یک محل جمع شدن و به دنبال آن احساس تعلق یکی از وظایف اصلی جماعات مذهبی است (Ammerman NT. 2009). عضویت در یک گروه مذهبی و اتصال به یک جهان بینی ماوراء طبیعی به طور منحصر به فردی نسبت به عضویت در دیگر گروه‌ها در پرورش احساس تعلق برای اعضاء موفق‌تر است. زیرا وابستگی‌ها و روابطی که افراد در درون گروه‌های مذهبی دارند با تقدس خداوند آمیخته شده است و در ضمن وحدت ایدئولوژیک گروه‌های مذهبی چیزی است که بیشترین تأثیر را بر احساس تعلق دارد (Stroope S. 2011:568-92).

به نظر می‌رسد مراسم‌های مذهبی در مذهب شیعه از مذاهب دیگر بیشتر و منسجم‌تر باشد و معمولاً توأم با برگزاری اجتماع و داشتن وحدت ایدئولوژیک است و بنابراین توانسته است باعث احساس تعلق بین افراد جامعه شود و هویتی جمعی را به آنها هدیه دهد. ارادت به امام حسین علیه‌السلام و یاران وفادار ایشان و الگوپردازی از منش و ایدئولوژی ایشان، بیش از ۱۰۰۰ سال است که در باورهای بیش از ۸۰ درصد مردم ایران عمیقاً ریشه دوانده و توانسته است ضمن احساس ارزشمند بودن و هدفدار بودن، عزت نفس، حس مسئولیت‌پذیری و خودآگاهی را در افراد جامعه ارتقا دهد که بهترین کارکرد احساس تعلق داشتن در یک جامعه است. ماهیت ریشه‌دار و دلنشین عزاداری‌های امام حسین علیه‌السلام و احساس تعلق و درگیر شدن خودجوش در مراسم‌های دهه اول محرم و اربعین، هویت جمعی در جامعه ایجاد کرده است و حس یک اجتماع بودن و تشابه و تعلق را بین همه اقشار جامعه هر سال تمدید می‌کند. بنابراین سوگواری امام حسین علیه‌السلام از طریق ایجاد احساس تعلق داشتن و احساس یک جامعه بود توانسته است سرمایه اجتماعی را در جامعه ارتقا دهد که در صورت که صحیح هدایت شود می‌تواند منجر به مشارکت برای رسیدن به اهداف فردی، جمعی، عدالت، همبستگی و امنیت در جامعه گردد.

۲-۳. اعتماد^۱

اعتماد یکی از عناصر بنیادین سرمایه اجتماعی است (Koniordos SM. 2017). اعتماد پیش شرط عمده و کلیدی برای موجودیت هر جامعه‌ای محسوب می‌شود و تسهیل‌کننده مبادلات در فضای اجتماعی است (Wu S-Y, et al. 2012:246-54). اعتماد اجتماعی، حسن ظن افراد نسبت به دیگر اعضای جامعه است که باعث گسترش و تسهیل روابط اجتماعی می‌شود. اعتماد بین شخصی در روابط اجتماعی شکل می‌گیرد و در طول زمان تقویت می‌شود، لذا کم و کیف روابط،

^۱. Trust

میزان و نحوه تعاملات می‌تواند در تقویت و شکل‌گیری اعتماد مؤثر باشد. سازوکار پیوندهای اجتماعی، در شبکه روابط غیر رسمی فرد که به‌عنوان سرمایه اجتماعی شبکه نام برده می‌شود، طی مکانیسمی به افزایش اعتماد اجتماعی منجر می‌گردد. لذا میزان و گستره روابط و تعاملات در شبکه، در ابعاد ساختی (اندازه و ترکیب شبکه)، تعاملی (فراوانی تماس، صمیمیت) و کارکردی (حمایت‌ها) در ایجاد و تقویت اعتماد تأثیرگذار خواهد بود. در جامعه‌ای که اعتماد هست نوعی همدلی، امید و دگر خواهی مطرح می‌شود و این همدلی موجب افزایش آرامش و در نهایت بهبود سرمایه‌ی اجتماعی می‌گردد. در ضمن در جامعه‌ای که افراد اعتماد بیشتری به یکدیگر دارند مسئولیت‌پذیری بیشتری در سطوح پایین جامعه دیده می‌شود و در صورت وجود اعتماد کمتر، نوعی فرار از مسئولیت دیده می‌شود (Erden A, Erden H. 2009:2180-90).

به نظر صاحب نظران، یکی از عواملی که نقش مهمی در افزایش اعتماد اجتماعی دارد، دین می‌باشد. دین می‌تواند گرایش به اعتماد را تقویت کند، چنانکه اریکسون دین را عامل مهم در ایجاد اعتماد می‌داند و بیان می‌کند که «اعتماد زاینده مراقبت، دلسوزی و سنگ بنای فعلیت و تحقق دین است» (Erikson EH. 1993). در این راستا، الن دینگمنز و اریک وان اینگن بیان می‌کنند که دینداری عامل مهمی در اعتماد اجتماعی است و ارزش‌ها و ترجیحات مذهبی افراد و زمینه مذهبی پیش‌بینی‌کننده‌های مهم اعتماد اجتماعی هستند (Dingemans E, Van Ingen E. 2015:739-55). از آنجایی که باورهای دینی، قابلیت اطمینان و اعتماد را وارد تجربه رخدادها و وضعیت‌ها می‌کند، چارچوبی را شکل می‌دهند که براساس آن می‌توان رخدادها و وضعیت‌های مذکور را پیش‌بینی کرد و در مقابل آنها واکنش نشان داد (Candland C. 2001: 129-48).

نمادهای غیر عینی، ارزش‌ها و احساسات همراه با مراسم سوگواری امام حسین علیه‌السلام، از ابزارهای سازمان‌دهنده اعتماد است زیرا جریان کنش متقابل میان انسان‌ها را سازمان می‌دهد و نظم می‌بخشد و پذیرش اخلاقیات و عقاید امام حسین علیه‌السلام و یاران بزرگوار ایشان باعث می‌شود که فرد خود را ملزم به تبعیت و رعایت آنها بداند. هرچه در مراسم‌های امام حسین علیه‌السلام ارزش‌ها دینی فرهنگی و اخلاقی بیشتر تقویت شود، رفتار انسان‌ها معتقد به اخلاقیات و ارزش‌های ایشان قابل پیش‌بینی‌تر خواهد شد و این افراد طبق همان قواعد و ارزش‌ها خاص عمل خواهند کرد و از قابلیت اعتماد بیشتری نزد دیگران برخوردار خواهند بود و این موضوع مهتری بر این ادعاست که مراسم‌های امام حسین علیه‌السلام می‌تواند باعث تقویت سرمایه اجتماعی از طریق افزایش اعتماد بین افراد جامعه شود.

۳-۳. احساس امنیت^۱

احساس امنیت یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی است و به معنای درک بیخوفی و بی‌بیمی است. احساس امنیت تلقی انسان‌ها از وضعیتی است که در آن تصور می‌شود تهدیدی متوجه جان، مال و ارزش‌ها نبوده یا حداقل اگر هم چنین تهدیدی وجود دارد، قابل کنترل است (WANG J, et al. 2022:1_11-1_20). امنیت یکی از نیازهای اساسی هر جامعه است و اهمیت مسئله‌ی امنیت در زندگی اجتماعی انسان‌ها به اندازه‌ای است که در صورت فقدان احساس امنیت، انسان‌ها در روابط اجتماعی خود با دیگران دچار شک و تردید می‌شوند و از برقراری روابط اجتماعی با دیگران پرهیز می‌کنند (Eller E, Frey D. 2019: 43-60). در صورت تداوم فقدان امنیت، سرمایه‌ی اجتماعی رو به زوال می‌رود و در درازمدت پیامدهای منفی بسیاری بر جامعه‌ی انسانی دارد.

محققین بر این باورند که مناسک و مراسم دینی جمعی با تقویت تعاملات اجتماعی، احساس امنیت را در فرد و جامعه تقویت می‌کند (Akbari Shahabi S, Ebrahimpoor D. 2018:59-72). محققان در پژوهشی به این نتیجه رسیده‌اند که بین احساس امنیت اجتماعی، متغیرهای دینداری، سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی رابطه معنی داری وجود دارد (Ebrahimpoor D, et al. 2021). پژوهشی دیگر نشان می‌دهد که دینداری باعث احساس امنیت اجتماعی بیشتری در افراد می‌شود زیرا که افراد دیندار از حمایت‌های اجتماعی دوستان و اقوام برخوردارند و بیشتر با یکدیگر تماس دارند و دارای ارتباطات مستحکم‌تری هستند (Al-Kandari YY. 2011). در مراسم های مذهبی مربوط به سوگواری امام حسین، حمایت‌های اجتماعی مردم از یکدیگر بیشتر می‌شود و ارتباطات افراد و نقاط اشتراک آنها در سطح جامعه افزایش می‌یابد و به همین دلیل امنیت اجتماعی بهبود پیدا می‌کند زیرا افراد جامعه بیشتر احساس می‌کنند که از یک پیکرند و هدف و علاقه‌ای مشترک دارند.

۳-۴. ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی^۲

هنجارهای اجتماعی، جنبه مهمی از سرمایه اجتماعی هستند و به شدت بر ماهیت کنش افراد تأثیر می‌گذارند (Keefer P, Knack S. 2008: 701-25). سرمایه اجتماعی در صورتی ارتقا پیدا خواهد کرد که هنجارهای اجتماعی باعث تشویق اقدامات اجتماعی شود، استثمار را منع کند و ارتباط و همکاری برای منافع متقابل را ایجاد نماید (Zmerli S. 2010:657-76). هنجارهای

¹. feeling of safety

². Social values and norms

اجتماعی، رفتارهای معینی هستند که بر اساس ارزش‌های اجتماعی انجام می‌شوند و با رعایت آنها جامعه انتظام پیدا می‌کند. (Chung A, Rimal RN. 2016: 1-28).

هنجارها و ارزش‌ها از مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی هر جامعه ای بوده و بدون وجود ارزش‌های خاصی در جامعه، مردم در تدوین اهداف و آرمان‌های اجتماعی خود دچار مشکل خواهند بود (Roobavannan M, et al. 2018:1337-49). یکی از بارزترین نمودهای جامعه‌پذیری موفق، یادگیری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی توسط اعضای جامعه و رعایت آنها به منظور نیل به آرمان‌های اجتماعی است (Gecas V.; 2017. p. 165-99). در هر جامعه‌ای، ارزش‌هایی به‌عنوان مجموعه‌ای از اهداف، نگرش‌ها، عقاید و اموری مهم برای اکثریت اجتماع مطلوب تلقی می‌گردد و برای همین تقریباً اکثر اعضای جامعه به دنبال تحقق آنها می‌باشند (Ebrahimipoor D, et al. 2021; Jurkovich M. 2020: 693-711).

دین و آموزه‌های مذهبی می‌تواند با ایجاد باورها و ارزش‌های مشترک در میان پیروان خود، موجبات شکل‌گیری، استحکام و دوام سرمایه اجتماعی را ایجاد کند (Guiso L, et al. 2011; 1:417-80). در واقع مذهب با ایجاد یک هویت دینی باعث همبستگی و انسجام جوامع می‌شود و به خاطر ایجاد ارزش‌ها و هنجارهای مشترک یک هویت جمعی را بین پیروان خود ایجاد می‌کند (Ahmadi S, et al. 2014:1-16). در این راستا مجالس عزاداری و هیئت‌های مذهبی عزاداری امام حسین علیه السلام با گردآوری پیروان خود که دارای ارزش‌ها و باورهای مشترک هستند باعث استحکام و دوام اجتماعی می‌شود و در صورت تقویت آن، باعث ارتقای سطح ارزش‌های اخلاق و مسئولیت‌پذیری اجتماعی خواهد شد. در مجالس عزاداری و هیئت‌های مذهبی ظرفیت‌های ارزشی و هنجاری ارتقا پیدا می‌کند و علاوه بر درونی شدن اندیشه‌های دینی، ارزش‌ها و هنجارها به در اعمال و اخلاق به فعلیت می‌رسند و جامعه‌ای با ارزش‌های پایدار نمایان می‌شود که سرمایه اجتماعی قدرتمندی را ایجاد می‌کنند.

۳-۵. مشارکت اجتماعی^۱

مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است و فعالیت‌هایی است که اعضای جامعه در امور مختلف محله، شهر و روستا شرکت می‌کنند و به‌صورت مستقیم یا غیر مستقیم در شکل‌دادن به حیات اجتماعی مشارکت دارند (Zhu Y. 2015:44-53). در واقع مشارکت اجتماعی عملکردی فعال در جهت دخالت در سرنوشت خود، جامعه و تأثیرگذاری در فرایند تصمیم‌گیری درباره امور عمومی است (Dooris M, Heritage Z. 2013:74-91). جوامعی که از گفتمان و

¹. social participation

مشارکت اجتماعی در فرایندهای اجتماعی استفاده می‌کنند باعث ایجاد و اجرای قوانین منطبق با نیازها و واقعیت‌های اجتماعی می‌شوند (Castro P, Mouro C. 2011:362-73).

آموزه‌های دینی یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر روی مشارکت اجتماعی هستند. زیرا دین، ماهیتی اجتماعی دارد و افراد را به مشارکت اجتماعی ترغیب می‌کند و باعث توسعه و پویایی و حرکت یک جامعه می‌شود (Deneulin S, Rakodi C. 2011:45-54). آموزه‌های دین اسلام افراد را نه تنها در مقابل خداوند مسئول می‌داند بلکه افراد را در مقابل یکدیگر و در مقابل جامعه نیز مسئول می‌داند به طوری که افرادی که بیشتر پایبند به باورهای و اعتقادات دینی هستند خود را در مقابل خداوند و افراد جامعه متعهد می‌دانند و در صحنه‌های اجتماعی مشارکت فعال خواهند داشت. افزایش مشارکت اجتماعی باعث گسترش صداقت وفاداری و وفای به عهد و اعتماد خواهد شد که در نهایت باعث بهبود سرمایه اجتماعی می‌شود (Bolino MC, et al. 2002:505-22).

شبکه‌های مشارکت اجتماعی هر چه در جامعه مستحکم تر باشد احتمال همکاری شهروندان در جهت منافع مشترک بیشتر است (Xu Q, et al. 2010:259-71). هر ساله در مراسم‌های به امام حسین علیه‌السلام، مشارکت اجتماعی و فعالیت‌های عام المنفعه بیشتر می‌شود به طوری که مردم تعهد و کمک‌های خود را در قبال افراد بی بضاعت و کم برخوردار جامعه بیشتر نشان می‌دهند. بسیاری از مردم از مدت‌ها قبل شهر و روستا را برای سوگواری امام حسین علیه‌السلام آماده کرده و مسیرهای پیمایش مردم، مساجد و حسینیه‌ها را تعمیر می‌کنند. آب و غذا و وسایل نقلیه را به صورت رایگان در اختیار یکدیگر قرار می‌دهند از مستمندان دستگیری می‌کنند و همه اینها دست در دست هم سرمایه اجتماعی را ارتقا می‌دهد.

۳-۶. کنشگری اجتماعی^۱

مؤلفه‌ی دیگری که باعث ایجاد سرمایه اجتماعی می‌شود *proactivity* است. کنشگری یا پیشگامی به رفتاری خود آغاز شونده اطلاق می‌شود که سعی می‌کند یک مشکل را قبل از وقوع آن، حل کند. در متون نیز کنشگری به عنوان ابتکار شخصی فرد برای درگیر شدن در رفتارهایی تعریف شده است که خود شروع کننده، فعال و پایدار در غلبه بر موانع هستند (Frese M, Fay D. 2001:133-87; Glaser L, et al. 2016:1339-60). کنشگری به جهت‌گیری رفتاری برای فراتر رفتن از وظایف محول شده اشاره دارد (Frese M, Fay D. 2001:133-87). افراد پیشگام و کنشگر، دنیا را آنگونه که هست نمی‌پذیرند یا منتظر راهنمایی دیگران برای شروع تغییر نیستند و هدف آنها شناسایی و کاوش فرصت‌ها برای اقدام در برابر مشکلات و تهدیدات بالقوه است (Bateman TS, Crant JM. 1999:63-70). یک کنشگر اجتماعی نیز فردی است که می-

¹. social proactivity

خواهد تغییراتی پایدار در جهت خیر عمومی ایجاد کند و با بهره‌گیری از امکانات در جهت تامین خیر و منافع عمومی گام بر می‌دارد (Berry JM. 2015). او در فعالیتهای نوع دوستانه نقش فعالی دارند و قبل از اینکه نیازمندی درخواست کمک کند آنها نیاز را شناسایی کرده و به آنها کمک می‌کنند (Cameron CD, Payne BK. 2011:1). کنشگر اجتماعی هم‌چنین در جهت اصلاح اعمال ناعادلانه ای که بر زندگی انسان‌ها تأثیر می‌گذارد می‌تواند اقدام کند (Smith C. 2019: 388-95).

امام حسین علیه السلام به عنوان یک انسان کنشگر و پیش رو برای مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی و امر به معروف و نهی از منکر قیام کرد و الگویی اخلاقمندی از کنشگر اجتماعی برای همه شیعیان شدند. بنابراین هر ساله که در مراسم‌های امام حسین علیه السلام که اهداف و شیوه عملکرد ایشان تبیین می‌شود، افراد جامعه به سمت اهداف ایشان رهنمون می‌شوند و در کنشگری از ایشان الگو می‌گیرند. بنابراین مراسم‌های امام حسینی می‌تواند نقش مؤثری در بهبود کنشگری اجتماعی در افراد جامعه داشته باشد و در ارتقای سرمایه اجتماعی مؤثر واقع شود.

۳-۷. تعامل متقابل^۱

تعامل متقابل، اصطلاح رایجی در ادبیات سرمایه اجتماعی است که اغلب به فرآیند پویای سرمایه اجتماعی در سطح جامعه اشاره می‌کند و نشان می‌دهد که لطف یک فرد می‌تواند به حمایت متقابل در جامعه تبدیل شود (Coleman JS. 1988: 95-120 Putnam R. 2001:41-51). پانتوم می‌گوید در چارچوب شبکه‌های اجتماعی الزامی برای تعامل متقابل وجود دارد و تعامل متقابل خاص را از عام متمایز می‌کند و می‌گوید رفتار متقابل خاص در مورد تعامل دو طرفه است، جایی که لطفی که به یک دوست انجام می‌شود و متقابلاً انتظار و تعهد اخلاقی او را برمی‌انگیزد که در جایی و یا زمانی دیگر آن لطف را برگرداند و این‌گونه است که رفتار متقابل به یک هنجار تبدیل می‌شود، تعامل متقابل تعمیم‌یافته نیز یک تعامل کلی است و در مورد کمک به فرد بدون انتظار چیزی و بی‌قید و شرط است و فرد در این تعامل مطمئن است که همیشه افرادی وجود خواهند داشت که در صورت نیاز به او کمک خواهند کرد (Putnam RD. 2000). این همان نمود ضرب المثلی رایج فارسی است که می‌گوید «از هر دست بدهی، از همان دست هم می‌گیری».

در جامعه اسلامی، افراد نسبت به یکدیگر تکالیفی دارند که بکار بستن آنها باید متقابل باشد تا موثر واقع گردد. حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه نیز در این باره فرموده‌اند که «وَأَحْسِنُ كَمَا تُحِبُّ أَنْ يُحْسِنَ إِلَيْكَ» به دیگران نیکی کن همان‌طور که دوست داری به تو نیکی بشود. سال‌های مدیدی است که در هنگامه سوگواری امام حسین علیه السلام، کمک به فقرا و نیازمندان شتاب می‌گیرد. افرادی که در ایام سوگواری امام حسین علیه السلام در کمک به فقرا و نیازمندان مشارکت دارند به غیر از

¹. Reciprocity

اینکه مطمئن هستند که اجر معنوی را متقابلاً از طرف خداوند دریافت خواهند کرد، باعث می‌شوند در دل افراد دیگری که صحنه‌های کمک رسانی به محرومان را می‌بینند حسن نوع دوستی ایجاد نماید و دیگران را متقابلاً به مشارکت در کمک رسانی به نیازمندان ترغیب کنند.

۳-۸. شبکه‌ها و پیوندهای اجتماعی^۱

روابط و پیوندها به‌عنوان سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند و فرد از طریق آن‌ها به منابع و حمایت‌های موجود در شبکه دسترسی می‌یابد. روابط و پیوندهای درون گروهی *bonding* و روابط با بیرون گروه *bridging* متمایز است (Putnam RD. 2000). روابط یا پیوندهای درون گروهی *bonding* از پیوندهای اجتماعی نیرومند مبتنی بر روابط خانوادگی خویشاوندی جنسیت قومیت و دین حکایت می‌کند و هویت افراد در گروه همگن است و به طور معمول اعضای گروه منبع حمایت اجتماعی و روانی، تعامل متقابل و همبستگی برای یکدیگر هستند (Derose KP, Varda DM. 2009:272). از طرفی ارتباط از طریق پل زدن *bridging* مستلزم یک رویکرد رو به بیرون است و شامل روابط با افراد با پیشینه، قومیت و یا دین متفاوت است که برای تبادل اطلاعات و ایجاد همبستگی و اتحاد در یک کشور لازم است (Rusch L. 2010:483-506).

هر دو نوع از این رابطه‌ها سرمایه اجتماعی یک ملت را می‌سازند. گروه‌های مذهبی، مانند همه جوامع سازمان‌یافته، با ایجاد دوستی‌ها و پیوندهای شبکه‌ای یا آنچه پاتنام «سرمایه اجتماعی پیوند دهنده» می‌نامد را تسهیل کنند که ایجاد کننده پیوندهای درون گروهی *bonding* هستند. از طرفی یک روحیه و سنت‌های نوع دوستانه داوطلبانه ممکن است افراد دارای پیشینه‌های اجتماعی مختلف را به هم متصل کند که همان شبکه اجتماعی از طریق پل زدن است (Wuthnow R. 2003:423-42). نتایج نشان می‌دهد که مذهب، ارتباطات را در درجه اول از طریق پیوند دادن به جای پل زدن با شبکه‌های اجتماعی افزایش می‌دهد (Storm I. 2015:14-29).

در مراسم‌های مربوط به سوگواری امام حسین علیه‌السلام، عاشقان امام حسین علیه‌السلام، در دسته‌های عزاداری، در حسینیه‌ها و مساجد گرد هم می‌آیند و به غیر از عزاداری، در ارتباط با یکدیگر مشکلات همدیگر را جویا شده و در صورت توان حل می‌کنند و در بسیاری در مساجد و حسینیه‌ها معمولاً فقرا و نیازمندان شناسایی شده و برای کمک به آنها همیاری می‌کنند که این همان پیوند درون گروهی است. از طرفی، روابط دوستانه با دیگر افراد تابع ادیان دیگر که به امام حسین علیه‌السلام عشق می‌ورزند ایجاد می‌شود و تعامل اجتماعی بین پیروان ادیان مختلف شرکت کننده در مراسم امام حسین علیه‌السلام شکل می‌گیرد که این همان ایجاد شبکه اجتماعی از طریق پل زدن است. با این اوصاف، مشخص

¹. Social networks (bonding and bridging)

است که ایجاد شبکه‌هایی از روابط و پیوندها در مراسم سوگواری امام حسین علیه السلام می‌تواند سرمایه اجتماعی جامعه را افزایش دهد و باعث یکی شدن و یک دل شدن افراد جامعه گردد.

۳-۹. تنوع^۱

ایران کشوری چند فرهنگی است و شاخص بالایی از ناهمگونی قومیتی دارد. سرمایه اجتماعی در جوامع چند فرهنگی مورد توجه محققین بسیاری بوده است. مطالعات نشان دادند که این بحث با مطالعات پاتنام شروع شد، به طوریکه پاتنام بیان کرد که سرمایه اجتماعی به دلیل تنوع قومیتی و فرهنگی کاهش می‌یابد و دلیل آنرا روابط سست‌تر بین افراد در این جوامع ناهمگون دانست (Putnam RD. *E pluribus unum*. 2007:137-74). تعدادی از محققین نظر پاتنام را تأیید کردند (Coffé H, Geys B, Lancee B, Dronkers J, 2008; 2007:121-39). محققان در مطالعه‌ای، بخش‌های از فرضیه پاتنام را تأیید نمی‌کند و بیان می‌کنند که مطالعات در اروپا نشان داد که تنوع قومی نه تنها سرمایه اجتماعی را تقویت می‌کند بلکه جوامع چند فرهنگی دارای متغیرهای سیاسی قوی‌تر بودند (Fieldhouse E, Cutts D. 2010:289-318).

جامعه ایران شامل اقوام و ادیان مختلفی است. اکثر افراد از قومیت‌های مختلف شامل فارس، لر، ترک، ترکمن بلوچ و سایر قومیت‌ها به خاطر ایرانی بودن و مسلمان بودن به یکدیگر پیوسته شده‌اند و نقاط اشتراک بسیاری دارند. حتی در شهرهای مختلف قومیت‌های مختلف بایکدیگر زندگی می‌کنند و تنوع قومیتی از جذابیت‌های سرمایه انسانی در ایران است. بنابراین تنوع قومیتی نقطه قوتی است که توانسته است سرمایه اجتماعی ایران را افزایش دهد. از طرفی نقطه اشتراک اقوام مختلف ایران، اعتقاد به دین مبین اسلام و به‌خصوص مذهب شیعه است که امام حسین علیه السلام به‌عنوان اسوه بی‌بدیل مذهب شیعه مورد علاقه همگان است و باعث افزایش اشتراکات بین اقوام شده است. در ضمن بسیاری از اهل سنت و پیروان ادیان دیگر نیز به امام حسین علیه السلام عشق می‌ورزند و به امام حسین علیه السلام و منش ایشان اعتقاد دارند. بنابراین در طی مراسم‌های با محوریت امام حسین علیه السلام افراد مختلفی از قومیت‌ها و مذاهب مختلف دور هم جمع شده و امام حسین علیه السلام به عنوان وجه اشتراک آنها باعث اشتراکات جمعی در ایران شده است. بنابراین دوست داشتن امام حسین علیه السلام دروازه‌ای برای افزایش اشتراکات، همدلی و ایجاد زمینه‌های مشترک بین ادیان و اقوام مختلف است که در صورت برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند سبب انسجام بیشتر در جامعه ایرانی شود و سرمایه اجتماعی ایران را ارتقا دهد.

¹. diversity

۴. نتیجه‌گیری

در مجموع، این پژوهش نشان می‌دهد که مراسم‌های سوگواری امام حسین علیه‌السلام بر روی همه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مؤثر است و ضمن ایجاد احساس تعلق خاطر، اعتماد و امنیت باعث ایجاد افزایش شبکه‌های ارتباطی فردی و جمعی می‌شود و افراد را به کنشگری اجتماعی و تعامل متقابل ترغیب کرده و با استحکام ارزش‌ها و باورهای دینی باعث ایجاد هویت دینی و جمعی می‌شود و در نتیجه افراد نسبت به یکدیگر همدل و یکرنگ می‌شود و سطح مشارکت اجتماعی و اقدام اجتماعی بهبود پیدا می‌کند. به طوری که حتی پیروان ادیان دیگر که به امام حسین علیه‌السلام عشق می‌ورزند نیز از برکات این مراسم بهره‌مند می‌شوند. بنابراین مراسم‌های سوگواری امام حسین علیه‌السلام، گنجی بی‌بدلیل و سرمایه ارزشمند اجتماعی است که باید مانند سایر دارایی‌های ارزشمند ایران باید در حفظ، استحکام و ارتقای آن کوشید.

تعارض منافع: هیچ‌گونه تعارض منافی در این پژوهش وجود ندارد.

منابع

- Ahmadi S, Mirfardi A, Ebtekari MH. *Relationship between Religious Identity and Social Capital (Research Subject: Yasouj)*. *Journal of Applied Sociology*. 2014;25(4):1-16.
- Akbari Shahabi S, Ebrahimpoor D. *Examining the relationship between religiosity and social security feeling Among students of Islamic Azad University of Tabriz*. *Sociological studies*. 2018;11(39):59-72.
- Al-Kandari YY. *Religiosity, social support, and health among the elderly in Kuwait*. *Journal of Muslim Mental Health*. 2011;6(1).
- Allameh SM. *Antecedents and consequences of intellectual capital: The role of social capital, knowledge sharing and innovation*. *Journal of Intellectual Capital*. 2018.
- Ammerman NT. *Congregations: Local, social, and religious*. 2009.
- Bateman TS, Crant JM. *Proactive behavior: Meaning, impact, recommendations*. *Business Horizons*. 1999;42(3):63-70.
- Berry JM. *Lobbying for the people: The political behavior of public interest groups*: Princeton University Press; 2015.
- Bharati P, Du K, Chaudhury A, Agrawal NM. *Idea co-creation on social media platforms: towards a theory of social ideation*. *ACM SIGMIS Database: the DATABASE for Advances in Information Systems*. 2021;52(3):9-38.
- Bolino MC, Turnley WH, Bloodgood JM. *Citizenship behavior and the creation of social capital in organizations*. *Academy of management review*. 2002;27(4):505-22.
- Cameron CD, Payne BK. *Escaping affect: how motivated emotion regulation creates insensitivity to mass suffering*. *Journal of personality and social psychology*. 2011;100(1):1.
- Candland C. *Faith as social capital: Religion and community development in Southern Asia*. *Social Capital as a Policy Resource*: Springer; 2001. p. 129-48.
- Castro P, Mouro C. *Psycho-social processes in dealing with legal innovation in the community: Insights from biodiversity conservation*. *American journal of community psychology*. 2011;47(3):362-73.
- Chung A, Rimal RN. *Social norms: A review*. *Review of Communication Research*. 2016;4:1-28.
- Coffé H, Geys B. *Toward an empirical characterization of bridging and bonding social capital*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 2007;36(1):121-39.
- Coleman JS. *Social capital in the creation of human capital*. *American journal of sociology*. 1988;94:S95-S120.

- Deneulin S, Rakodi C. *Revisiting religion: Development studies thirty years on. World Development.* 2011;39(1):45-54.
- Derose KP, Varda DM. *Social capital and health care access: a systematic review. Medical care research and review: MCRR.* 2009;66(3):272.
- Dinarvand AA, Azin A, Golshani A. *To Study the Formation and Increase of Social Capital in Islamic Republic of Iran. Cuestiones Políticas.* 2021;39(69).
- Dingemans E, Van Ingen E. *Does religion breed trust? A cross-national study of the effects of religious involvement, religious faith, and religious context on social trust. Journal for the scientific study of religion.* 2015;54(4):739-55.
- Dooris M, Heritage Z. *Healthy Cities: facilitating the active participation and empowerment of local people. Journal of Urban Health.* 2013;90(1):74-91.
- Ebrahimpoor D, Habibzade A, Khalehghli CZ. *Studying Social Factors Linked With Social Security Feeling Among Those Living In The Unconventional And Conventional Residences Around Tabriz.* 2021.
- Ehsan A, Klaas HS, Bastianen A, Spini D. *Social capital and health: A systematic review of systematic reviews. SSM-population health.* 2019;8:100425.
- Eller E, Frey D. *Psychological perspectives on perceived safety: Social factors of feeling safe. Perceived Safety: Springer; 2019. p. 43-60.*
- Erden A, Erden H. *Predicting organizational trust level of school managers and teachers at elementary schools. Procedia-Social and Behavioral Sciences.* 2009;1(1):2180-90.
- Erikson EH. *Childhood and society: WW Norton & Company; 1993.*
- Fieldhouse E, Cutts D. *Does diversity damage social capital? A comparative study of neighbourhood diversity and social capital in the US and Britain. Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique.* 2010;43(2):289-318.
- Frese M, Fay D. *4. Personal initiative: An active performance concept for work in the 21st century. Research in organizational behavior.* 2001;23:133-87.
- Fujiwara T, Kawachi I. *Social capital and health: a study of adult twins in the US. American journal of preventive medicine.* 2008;35(2):139-44.
- Gecas V. *Contexts of socialization. Social psychology: Routledge; 2017. p. 165-99.*

- Glaser L, Stam W, Takeuchi R. *Managing the risks of proactivity: A multilevel study of initiative and performance in the middle management context. Academy of Management Journal.* 2016;59(4):1339-60.
- Gölgeci I, Kuivalainen O. *Does social capital matter for supply chain resilience? The role of absorptive capacity and marketing-supply chain management alignment. Industrial Marketing Management.* 2020;84:63-74.
- Guiso L, Sapienza P, Zingales L. *Civic capital as the missing link. Handbook of social economics.* 2011;1:417-80.
- Jurkovich M. *What Isn't a Norm? Redefining the Conceptual Boundaries of "Norms" in the Human Rights Literature. International Studies Review.* 2020;22(3):693-711.
- Kaasa A. *Determinants of individual-level social capital: Culture and personal values. Journal of International Studies.* 2019;12(1).
- Keefer P, Knack S. *Social capital, social norms and the new institutional economics. Handbook of new institutional economics: Springer; 2008. p. 701-25.*
- Koniordos SM. *Networks, trust and social capital: Theoretical and empirical investigations from Europe: Routledge; 2017.*
- Lancee B, Dronkers J, editors. *Ethnic diversity in neighborhoods and individual trust of immigrants and natives: A replication of Putnam (2007) in a West-European country. international conference on theoretical perspectives on social cohesion and social capital, Royal Flemish Academy of Belgium for Science and the Arts, Brussels; 2008.*
- Maselko J, Hughes C, Cheney R. *Religious social capital: Its measurement and utility in the study of the social determinants of health. Social science & medicine.* 2011;73(5):759-67.
- Papadimitri P, Pasiouras F, Tasiou M. *Do national differences in social capital and corporate ethical behaviour perceptions influence the use of collateral? Cross-country evidence. Journal of Business Ethics.* 2021;172(4):765-84.
- Pooley JA, Cohen L, Pike LT. *Can sense of community inform social capital? The Social Science Journal.* 2005;42(1):71-9.
- Putnam R. *Social capital: Measurement and consequences. Canadian journal of policy research.* 2001;2(1):41-51.
- Putnam RD. *Bowling alone: The collapse and revival of American community: Simon and schuster; 2000.*
- Putnam RD. *E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture. Scandinavian political studies.* 2007;30(2):137-74.

- Roobavannan M, Van Emmerik TH, Elshafei Y, Kandasamy J, Sanderson MR, Vigneswaran S, et al. Norms and values in sociohydrological models. *Hydrology and Earth System Sciences*. 2018;22(2):1337-49.
- Rusch L. Rethinking bridging: Risk and trust in multiracial community organizing. *Urban Affairs Review*. 2010;45(4):483-506.
- Scarf D, Moradi S, McGaw K, Hewitt J, Hayhurst JG, Boyes M, et al. Somewhere I belong: Long-term increases in adolescents' resilience are predicted by perceived belonging to the in-group. *British Journal of Social Psychology*. 2016;55(3):588-99.
- Shiell A, Hawe P, Kavanagh S. Evidence suggests a need to rethink social capital and social capital interventions. *Social science & medicine*. 2020;257:111930.
- Smith C. Correcting a curious neglect, or bringing religion back in. *Sociology of Religion: Routledge*; 2019. p. 388-95.
- Storm I. Civic engagement in Britain: The role of Religion and inclusive values. *European Sociological Review*. 2015;31(1):14-29.
- Stroope S. How culture shapes community: Bible belief, theological unity, and a sense of belonging in religious congregations. *The Sociological Quarterly*. 2011;52(4):568-92.
- WANG J, PASKEVICIUS A, NIMI HM, CHACON JC, ONO K, WATANABE M. A MODEL OF "FEELING OF SECURITY" AND "SAFETY UTILITY" ABOUT SAFETY ARTIFACTS Determine the Factors Influence on Perception of Security. *Journal of the Science of Design*. 2022;6(1):1_11-1_20.
- Wu S-Y, Wang S-T, Liu F, Hu D-C, Hwang W-Y. The Influences of Social Self-Efficacy on Social Trust and Social Capital--A Case Study of Facebook. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*. 2012;11(2):246-54.
- Wuthnow R. Overcoming status distinctions? Religious involvement, social class, race, and ethnicity in friendship patterns. *Sociology of Religion*. 2003;64(4):423-42.
- Xu Q, Perkins DD, Chow JC-C. Sense of community, neighboring, and social capital as predictors of local political participation in China. *American journal of community psychology*. 2010;45(3):259-71.
- Young AF, Russell A, Powers JR. The sense of belonging to a neighbourhood: can it be measured and is it related to health and well being in older women? *Social science & medicine*. 2004;59(12):2627-37.

Zhu Y. Toward community engagement: Can the built environment help? Grassroots participation and communal space in Chinese urban communities. Habitat International. 2015;46:44-53.

Zmerli S. Social capital and norms of citizenship: An ambiguous relationship? American Behavioral Scientist. 2010;53(5):657-76.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Research Article

The Role of the Mourning Ceremony of Imam Hussein (AS) in Improving the Components of Social Capital: A Review Study

Mohadeseh Motamed-Jahromi¹, Mohammad Hossein Kaveh², Amin Mohammadpour³

Date of received: 2022/02/14

Date of Accept: 2022/04/01

Abstract

Social capital is a valuable asset of every nation and can be considered a kind of treatment for social problems. Concepts such as trust, social norms, and social networks are influential components of social capital that can increase individual and group productivity and promote social communication. This research has been conducted with the aim of explaining the impact of the mourning ceremony of Imam Hussein (AS) on the components of social capital. This research is a review study that was conducted by searching several Persian and English databases and using keywords related to the topic. After identifying the studies and removing duplicate articles, in the first screening, the titles and related abstracts were identified. In the second screening, the final articles were identified by reading the full text of the articles. Finally, 47 articles were found that were utterly related to the keywords that could justify the purpose of the research. Therefore, it was explained the impact of Imam Hossein's mourning ceremony on the constituent components of social capital, i.e. trust and safety, networks and links, sense of belonging, values and norms, participation, proactivity, diversity, and reciprocity using selected articles and existing documents. In general, this research shows that the mourning ceremony of Imam Hussein (AS) is effective on all the components of social

---

¹. Assistant Professor, Department of Medical-Surgical Nursing, School of Nursing, Fasa University of Medical Sciences, Fasa, Iran. Email: mohadesehmotamed@gmail.com

². Professor, Research Center for Health Sciences, Institute of Health, Department of Health Promotion, School of Health, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran. Email: mhkaveh255@gmail.com

³. Corresponding author, PhD student, Department of Environmental Health Engineering, School of Health, Student Research Committee, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran. Email: Aminmohammadpour777@gmail.com

Copyright © 2010, KSSI (Karimeh Strategic Studies Institute Of Shiraz). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material.

capital and it is a unique asset and valuable social capital in Iran that should be preserved, strengthened, and promoted.

Keywords: *Social capital, Mourning ceremony, Imam Hussein, Components of social capital.*

Citation (APA 6th ed. / APSA)

Motamed-Jahromi, Mohadeseh; Kaveh, Mohammad Hossein; Mohammadpour, Amin (Summer 2023). "The Role of the Mourning Ceremony of Imam Hussein (AS) in Improving the Components of Social Capital: A Review Study". *Quarterly Journal of Research in History, Politics and Media*. Vol. 6, Num. 2, S.No. 22, pp. 71 - 96.

References

- Ahmadi S, Mirfardi A, Ebtekari MH. *Relationship between Religious Identity and Social Capital (Research Subject: Yasouj)*. *Journal of Applied Sociology*. 2014;25(4):1-16. (in Persian)
- Akbari Shahabi S, Ebrahimipour D. *Examining the relationship between religiosity and social security feeling Among students of Islamic Azad University of Tabriz*. *Sociological studies*. 2018;11(39):59-72. (in Persian)
- Al-Kandari YY. *Religiosity, social support, and health among the elderly in Kuwait*. *Journal of Muslim Mental Health*. 2011;6(1).
- Allameh SM. *Antecedents and consequences of intellectual capital: The role of social capital, knowledge sharing and innovation*. *Journal of Intellectual Capital*. 2018. (in Persian)
- Ammerman NT. *Congregations: Local, social, and religious*. 2009.
- Bateman TS, Crant JM. *Proactive behavior: Meaning, impact, recommendations*. *Business Horizons*. 1999;42(3):63-70.
- Berry JM. *Lobbying for the people: The political behavior of public interest groups*: Princeton University Press; 2015.
- Bharati P, Du K, Chaudhury A, Agrawal NM. *Idea co-creation on social media platforms: towards a theory of social ideation*. *ACM SIGMIS Database: the DATABASE for Advances in Information Systems*. 2021;52(3):9-38.
- Bolino MC, Turnley WH, Bloodgood JM. *Citizenship behavior and the creation of social capital in organizations*. *Academy of management review*. 2002;27(4):505-22.
- Cameron CD, Payne BK. *Escaping affect: how motivated emotion regulation creates insensitivity to mass suffering*. *Journal of personality and social psychology*. 2011;100(1):1.

- Candland C. *Faith as social capital: Religion and community development in Southern Asia. Social Capital as a Policy Resource: Springer; 2001. p. 129-48.*
- Castro P, Mouro C. *Psycho-social processes in dealing with legal innovation in the community: Insights from biodiversity conservation. American journal of community psychology. 2011;47(3):362-73.*
- Chung A, Rimal RN. *Social norms: A review. Review of Communication Research. 2016;4:1-28.*
- Coffé H, Geys B. *Toward an empirical characterization of bridging and bonding social capital. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 2007;36(1):121-39.*
- Coleman JS. *Social capital in the creation of human capital. American journal of sociology. 1988;94:S95-S120.*
- Deneulin S, Rakodi C. *Revisiting religion: Development studies thirty years on. World Development. 2011;39(1):45-54.*
- Derose KP, Varda DM. *Social capital and health care access: a systematic review. Medical care research and review: MCRR. 2009;66(3):272.*
- Dinarvand AA, Azin A, Golshani A. *To Study the Formation and Increase of Social Capital in Islamic Republic of Iran. Cuestiones Políticas. 2021;39(69). (in Persian)*
- Dingemans E, Van Ingen E. *Does religion breed trust? A cross-national study of the effects of religious involvement, religious faith, and religious context on social trust. Journal for the scientific study of religion. 2015;54(4):739-55.*
- Dooris M, Heritage Z. *Healthy Cities: facilitating the active participation and empowerment of local people. Journal of Urban Health. 2013;90(1):74-91.*
- Ebrahimpoor D, Habibzade A, Khalehghli CZ. *Studying Social Factors Linked With Social Security Feeling Among Those Living In The Unconventional And Conventional Residences Around Tabriz. 2021. (in Persian)*
- Ehsan A, Klaas HS, Bastianen A, Spini D. *Social capital and health: A systematic review of systematic reviews. SSM-population health. 2019;8:100425. (in Persian)*
- Eller E, Frey D. *Psychological perspectives on perceived safety: Social factors of feeling safe. Perceived Safety: Springer; 2019. p. 43-60.*
- Erden A, Erden H. *Predicting organizational trust level of school managers and teachers at elementary schools. Procedia-Social and Behavioral Sciences. 2009;1(1):2180-90.*

- Erikson EH. *Childhood and society*: WW Norton & Company; 1993.
- Fieldhouse E, Cutts D. Does diversity damage social capital? A comparative study of neighbourhood diversity and social capital in the US and Britain. *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*. 2010;43(2):289-318.
- Frese M, Fay D. 4. Personal initiative: An active performance concept for work in the 21st century. *Research in organizational behavior*. 2001;23:133-87.
- Fujiwara T, Kawachi I. Social capital and health: a study of adult twins in the US. *American journal of preventive medicine*. 2008;35(2):139-44.
- Gecas V. *Contexts of socialization*. Social psychology: Routledge; 2017. p. 165-99.
- Glaser L, Stam W, Takeuchi R. Managing the risks of proactivity: A multilevel study of initiative and performance in the middle management context. *Academy of Management Journal*. 2016;59(4):1339-60.
- Gölgeci I, Kuivalainen O. Does social capital matter for supply chain resilience? The role of absorptive capacity and marketing-supply chain management alignment. *Industrial Marketing Management*. 2020;84:63-74.
- Guiso L, Sapienza P, Zingales L. Civic capital as the missing link. *Handbook of social economics*. 2011;1:417-80.
- Jurkovich M. What Isn't a Norm? Redefining the Conceptual Boundaries of "Norms" in the Human Rights Literature. *International Studies Review*. 2020;22(3):693-711.
- Kaasa A. Determinants of individual-level social capital: Culture and personal values. *Journal of International Studies*. 2019;12(1).
- Keefer P, Knack S. Social capital, social norms and the new institutional economics. *Handbook of new institutional economics*: Springer; 2008. p. 701-25.
- Koniordos SM. *Networks, trust and social capital: Theoretical and empirical investigations from Europe*: Routledge; 2017.
- Lancee B, Dronkers J, editors. *Ethnic diversity in neighborhoods and individual trust of immigrants and natives: A replication of Putnam (2007) in a West-European country*. international conference on theoretical perspectives on social cohesion and social capital, Royal Flemish Academy of Belgium for Science and the Arts, Brussels; 2008.
- Maselko J, Hughes C, Cheney R. Religious social capital: Its measurement and utility in the study of the social determinants of health. *Social science & medicine*. 2011;73(5):759-67.

- Papadimitri P, Pasiouras F, Tasiou M. Do national differences in social capital and corporate ethical behaviour perceptions influence the use of collateral? Cross-country evidence. *Journal of Business Ethics*. 2021;172(4):765-84.
- Pooley JA, Cohen L, Pike LT. Can sense of community inform social capital? *The Social Science Journal*. 2005;42(1):71-9.
- Putnam R. *Social capital: Measurement and consequences*. Canadian journal of policy research. 2001;2(1):41-51.
- Putnam RD. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*: Simon and schuster; 2000.
- Putnam RD. *E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture*. Scandinavian political studies. 2007;30(2):137-74.
- Roobavannan M, Van Emmerik TH, Elshafei Y, Kandasamy J, Sanderson MR, Vigneswaran S, et al. Norms and values in sociohydrological models. *Hydrology and Earth System Sciences*. 2018;22(2):1337-49.
- Rusch L. Rethinking bridging: Risk and trust in multiracial community organizing. *Urban Affairs Review*. 2010;45(4):483-506.
- Scarf D, Moradi S, McGaw K, Hewitt J, Hayhurst JG, Boyes M, et al. Somewhere I belong: Long-term increases in adolescents' resilience are predicted by perceived belonging to the in-group. *British Journal of Social Psychology*. 2016;55(3):588-99.
- Shiell A, Hawe P, Kavanagh S. Evidence suggests a need to rethink social capital and social capital interventions. *Social science & medicine*. 2020;257:111930.
- Smith C. *Correcting a curious neglect, or bringing religion back in*. *Sociology of Religion*: Routledge; 2019. p. 388-95.
- Storm I. Civic engagement in Britain: The role of Religion and inclusive values. *European Sociological Review*. 2015;31(1):14-29.
- Stroope S. How culture shapes community: Bible belief, theological unity, and a sense of belonging in religious congregations. *The Sociological Quarterly*. 2011;52(4):568-92.
- WANG J, PASKEVICIUS A, NIMI HM, CHACON JC, ONO K, WATANABE M. A MODEL OF "FEELING OF SECURITY" AND "SAFETY UTILITY" ABOUT SAFETY ARTIFACTS Determine the Factors Influence on Perception of Security. *Journal of the Science of Design*. 2022;6(1):1_11-1_20.
- Wu S-Y, Wang S-T, Liu F, Hu D-C, Hwang W-Y. *The Influences of Social Self-Efficacy on Social Trust and Social Capital--A Case*

- Study of Facebook. Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET. 2012;11(2):246-54.*
- Wuthnow R. Overcoming status distinctions? Religious involvement, social class, race, and ethnicity in friendship patterns. Sociology of Religion. 2003;64(4):423-42.*
- Xu Q, Perkins DD, Chow JC-C. Sense of community, neighboring, and social capital as predictors of local political participation in China. American journal of community psychology. 2010;45(3):259-71.*
- Young AF, Russell A, Powers JR. The sense of belonging to a neighbourhood: can it be measured and is it related to health and well being in older women? Social science & medicine. 2004;59(12):2627-37.*
- Zhu Y. Toward community engagement: Can the built environment help? Grassroots participation and communal space in Chinese urban communities. Habitat International. 2015;46:44-53.*
- Zmerli S. Social capital and norms of citizenship: An ambiguous relationship? American Behavioral Scientist. 2010;53(5):657-76.*

پروفیسر کاہنشاہ علوم انسانی و مطالعات اسلامی

برائے اعلیٰ تعلیم اسلامی